

ALEXANDRU ZUB*

UNITATEA ROMÂNEASCĂ: UN PROCES ISTORIC DE DURATĂ**

La un secol de la Marea Unire, ziua națională a României impune reflecții din multiple unghiuri, dat fiind că această zi, contestată de unii *ab initio*, n-a încetat să alimenteze aprehensiuni, de parcă s-ar putea închipui, în istoria națiunii, un moment mai demn de rememorare decât acela când și-a văzut împlinit visul unității sale de stat. Dincolo de valoarea simbolică a momentului, rămâne realitatea însăși, în plan istoric și etnocultural, una demnă de interes în orice caz, o realitate multiplă, fecundă, inepuizabilă. De la 1 decembrie 1918 până acum, ea a produs, de aceea, numeroase restituții, fragmentare sau de ansamblu, nu o dată în dezacord, căci în dezacord s-au menținut, după tratatul de la Versailles, unele state semnate.

Accentul, în vasta bibliografie a zonei, a căzut mereu pe secolul XIX și pe istoria mai veche a „țărilor” ce alcătuiau „romanitatea orientală”, din cadrul căreia s-au desprins, la 1859, ca să formeze un stat modern, Moldova și Țara Românească, stat unitar, ajuns independent la 1877 și capabil de a juca un rol semnificativ în sud-estul european. S-a întâmplat astfel în vremea ultimului război balcanic, când guvernul român, prezidat de Titu Maiorescu, a avut misiunea să arbitreze conflictul.

Epoca modernă a însemnat mai peste tot formarea de națiuni, cu state suverane, paralel cu destructurarea formațiunilor din care ele se detașau. Pentru poporul român, intrat mai târziu pe scena istoriei europene, atunci când vecinii își consolidaseră deja statalitatea, situația era destul de complexă, aparent insolubilă, dat fiind că au fost siliți a combate veleitățile dominante ale regatelor din jur, apoi să înfrunte agresiunile turcești, ca să ajungă la o existență cvasi-autonomă, secole în șir, sub suzeranitate otomană. Când imperiul succesor lumii bizantine, născut din război și nutrit din jaf, n-a mai fost în stare de expansiune, el a intrat în criză, devenind „omul bolnav” al Europei. Imperiile concurente, cel habsburgic și cel țarist, au întreprins mereu campanii militare pentru a-i prelua moștenirea. Aflate pe drumul spre Constantinopol, „în calea răutăților”, principatele române au fost, timp de secole, teatru de luptă și sursă de rapt pentru puternicii lor vecini.

Pe la jumătatea secolului XIX, țările care formau „concertul european” au ajuns la concluzia că un stat-tampon între imperiile rivale din zona est-centrală a continentului ar fi indispensabil pentru amortizarea conflictelor și dobândirea unui nou echilibru. Asemenea rațiuni explică interesul sporit pentru țările române extracarpătine, lăsate să formeze un singur stat la 1859, sub garanție colectivă și cu misiunea de a asigura liberul schimb la

* Academician, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași.

** *Apud* „Dacia literară”, XX, 1(82), ianuarie 2009, p. 1–3; „Epifania”, aprilie 2017; *CvL*, CL, 12 (264), decembrie 2017, p. 41–44.

Dunărea de Jos, acolo unde a și funcționat multă vreme, tocmai în acest scop, o comisie internațională¹. Noul statut favoriza o integrare a țării în „concertul european”, ceea ce însemna deopotrivă relații cu lumea și reforme modernizatoare.

Interesul extern pentru romanitatea carpato-danubiană se leagă, așadar, de un context geopolitic, însă și de resursele ei naturale, de capacitatea localnicului de a subzista în condiții vitrege. Datele istorice puteau fi înțelese acum și în lumina etnopsihologiei, a literaturii comparate, a antropologiei, a folclorului, domenii de un interes tot mai larg la începutul secolului XX, când activau consensual D. Drăghicescu, D. Gusti, C. Rădulescu-Motru ș.a., în timp ce N. Iorga scria o nouă sinteză de istorie națională, întemeind *Frăția Bunilor Români*, gazeta „Neamul românesc” și un partid politic menit să-i sprijine proiectele. În același timp, *Liga Culturală* și rețeaua ateneistă cultivau sentimentul național, pe linia năzuinței de unitate. S-a creat astfel o stare de spirit favorabilă luptei pentru întregirea neamului.

Cu toate acestea, când a izbucnit marele război, în 1914, românii se confruntau cu o mare dilemă. Ei aveau un angajament secret cu Puterile Centrale, ceea ce însemna să renunțe la Transilvania și Bucovina de Nord, în timp ce o bună parte a clasei politice susținea, cu adeziune populară, afilierea la Antanta, ceea ce implica sacrificarea Basarabiei. S-a decis momentan neutralitatea, în așteptarea unui moment prielnic, numai că, peste doi ani, guvernul român a fost somat de Antantă să i se alăture, pe baza unui acord negociat, așa că în toamna lui 1916 „batalioanele” române au trecut Carpații, cum se clama într-un cântec ostășesc. Numai că războiul a evoluat în defavoarea lor, statalitatea însăși le-a fost pusă în pericol, capitala ocupată de inamic, autoritățile superioare silite a se retrage la Iași, de unde, cu sprijin francez, au organizat rezistența, ajungând chiar să-i pună în dificultate pe ocupanți în luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz etc.

Defecțiunea de pe frontul rusesc, motivată de revoluțiile din 1917, a creat mari probleme României și aliaților săi. Ieșită brusc din război, „marea vecină” a dezechilibrat frontul și a complicat enorm situația geopolitică.

„Între Rusia bolșevică și Germania spartakistă” (expresia lui Lloyd George)², Europa căuta, la finele războiului mondial, un nou echilibru. Ea a avut noroc, momentan, iar România mai mult ca alte țări, căci fusese constrânsă de Puterile Centrale să încheie pace separată, în condiții severe, iar presiunile Rusiei Sovietice erau pe punctul să impună sistemul bolșevic într-o arie destul de largă. Ungaria cedase deja, sub guvernul lui Belá Kun, astfel că România a trebuit să facă față agresiunii sovietice la Nistru și celei maghiare la Tisa. În ambele direcții, ea s-a impus ca un factor de stabilitate, adjuvându-și dreptul de a negocia cu mai multe șanse la Paris³.

Ceea ce s-a numit, cu un eufemism, „defecțiunea rusă” din toamna lui 1917, a avut urmări importante pentru evoluția războiului. Trupele ruse în debandadă creau peste tot panică, la Chișinău se instala teroarea bolșevică, ceea ce a dus la trimiterea unor trupe de ordine, cu scopul de a reinstala normalitatea în zona de peste Prut⁴. Guvernul Rusiei

¹ Asupra acestei teme, încă actuală, a se vedea analiza făcută de Andrei Oțetea, *Contribution à la question d'Orient. Esquisse historique, suivie de la correspondance inédite des envoyés du roi des Deux-Siciles à Constantinople, 1741–1821*, București, 1930, cu o versiune română, din care cităm, în vol. *Scrisori istorice alese*, Cluj-Napoca, 1980, p. 69–184.

² I. Agrigoroaiei, „Principiul naționalităților a învins furtuna socială”, în „Revista română”, XIV, 3(53), 2008, p. 13–14.

³ G. I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, București, 1939 (2001).

⁴ Rodica Porțeanu, Alexandru Porțeanu, *Începutul înfăptuirii Marii Uniri din 1918. 90 de ani de la Unirea Basarabiei*, în vol. *Românii din afara granițelor țării – 90 de ani de la întregirea Regatului României*, Iași, 2008, p. 60–67.

sovietice a rupt legăturile cu România, arestându-i pe reprezentanții săi diplomați de la Petrograd, sechestrându-i tezaurul depus în custodie și iscând tulburări la graniță. Ostilitatea guvernului sovietic și veleitățile dominante ale Ucrainei i-au făcut pe românii din Basarabia să adopte mai repede hotărârea de a se uni cu țara-mamă.

S-au publicat de curând acte diplomatice care atestă proiectul sovietic de anihilare a României, ca mijloc de a extinde revoluția bolșevică. Împotriva statului român abia întregit trebuia să se abată în acest scop o triplă lovitură, de către ruși, ucraineni și unguri. Din fericire, românii au reacționat ferm, oprind atacul sovietic de la Nistru și pe cel unguresc, astfel că nu s-a putut sincroniza agresiunea plănuită. Mai mult, armata română a trecut Tisa, ocupând Budapesta și eliminând din joc guvernul prosovietic, ceea ce a salvat cumva Europa de extinderea molimei revoluționare⁵. Aliații n-au privit cu ochi buni acțiunea românească, somând guvernul de la București să sisteze campania de la Vest, ceea ce românii n-au admis, decât după război. Fermitatea lor a produs destule nemulțumiri, la tratative, ca și în rezolvarea crizei din Ungaria⁶. Chiar și mai târziu, inițiativele românești au continuat să nască aprehensiuni, îndeosebi la vecinii indispuși de consolidarea României întregite. În termeni de *Realpolitik*, se poate înțelege sensibilitatea statelor nemulțumite de „sistemul de la Versailles”, nu și în lumina principiilor wilsoniene, invocate totuși, de cele mai multe ori, ca soluție de ordine și echilibru în lume. Să nu se ignore faptul că, înainte de a se opune militar expansiunii sovietice în Ungaria, românii au făcut același lucru la Chișinău, la Cernăuți și într-un anume sens chiar la Viena și la Praga, unde Iuliu Maniu a reușit să facă din ardelenii săi trupe de ordine, în acele metropole de imperiu în disoluție⁷.

Pentru Transilvania, Maniu a conceput un regim de autonomie, direcție pe care a stimulat-o în limitele proiectului panromânesc de unitate statală. A învins, după cum se știe, linia unirii necondiționate, reprezentată de gruparea lui Vasile Goldiș, vechi militant și publicist, care se afla în strânse legături cu A. D. Xenopol și alți „regățeni”. Mai multă autonomie locală, atunci, ar fi fost poate în avantajul societății românești în ansamblu, însă momentan a prevalat ideea consolidării Unirii, iar Maniu nu a voit să forțeze nota autonomistă⁸.

Se închipuie azi anevoie explozia de entuziasm produsă de răsturnarea situației pe front, în toamna lui 1918, când orice șansă părea pierdută pentru noi, după încheierea păcii separate cu Centralii. A fost o explozie de bucurie a libertății și de recuperare a mândriei naționale, după ani de umilință, deziluzii, privațiuni, într-un orizont ce părea definitiv închis. După o catastrofă națională (așa le apărea multora), lumea românească se redresa parcă peste noapte, miraculos, cu resurse pe care nimeni nu le-ar putea defini convenabil. Un bun analist al perioadei a invocat tocmai de aceea „norocul” nostru, asociindu-l însă cu „dreptatea dumnezeiască”⁹. După adâncă deprimare din primăvara anului fatidic, a venit toamna „minunilor”, cu schimbări insolite pe harta războiului, cu armistițiul salvator și spectaculoasa redresare a României. Ea se întregise deja la Est, prin opțiunea basarabeană din 27 martie, se completa cu Bucovina la 28 noiembrie, întregindu-se apoi în granițele visate prin decizia transilvănenilor de la 1 decembrie. Un contemporan, care se întâmpla să fie și avizat în psihologia colectivă, a remarcat atunci

⁵ Florin Constantiniu, *După 1 Decembrie 1918. Consolidarea Marii Uniri*, comunicare la Academia Română, 28 noiembrie 2008.

⁶ Vezi G. I. Brătianu, *op. cit.*

⁷ Ilarion Țiu, *Soldații români, apărătorii Vienei*, în „Jurnalul național”, 28 noiembrie 2008, p. 14.

⁸ Idem, *A vrut Iuliu Maniu autonomia Ardealului?*, în „Jurnalul național”, 28 noiembrie 2008, p. 14.

⁹ Mircea Vulcănescu, *Războiul de întregire a neamului*, București, 1999, p. 138–139.

„delirul de entuziasm” al capitalei, ieșită să aplaude armata și familia regală. „Cine n-a trăit aceste clipe nu-și poate da seama ce înseamnă un popor fericit. N-am trăit cu siguranță în întreaga mea viață clipe mai înălțătoare”, nota C. Argetoianu¹⁰, care cunoscuse neliniștea anilor de neutralitate și drama războiului pentru a prețui cum se cuvine bucuria finală, greu de imaginat până nu demult, neverosimilă pentru unii și acum.

Spiritul epocii, deschis, generos, era fixat din capul locului de un militant ardelean, Iuliu Maniu, care avea să joace un rol proeminent timp de trei decenii, pentru a rămâne un simbol de împlinire națională și deontologie politică. „Numai într-un regim democratic putem întări țara noastră românească, mai ales când trebuie să ținem seama de cerințele vieții moderne de stat”, astfel conchidea amintitul luptător pentru cauza națională în adunarea de la Alba Iulia, în memorabila zi de 1 decembrie 1918¹¹, adoptată apoi, după abolirea sistemului comunist, ca zi națională a României¹².

Spre deosebire de celelalte provincii, în Basarabia unirea nu s-a făcut dintr-o dată și definitiv, ci a trecut prin două etape: unirea condiționată la 27 martie și anularea condițiilor la 27 noiembrie 1918, când Sfatul Țării a fost abolit prin decret regal¹³. După acest ultim pas, diplomația și-a asumat sarcina de a dobândi recunoașterea statutului nostru internațional, nu fără ezitări și vicisitudini, cu opoziția netă a Statelor Unite, ratificări tardive (Marea Britanie în 1922, Franța în 1924, Italia în 1927, Japonia deloc), campanii revizioniste, întreținute cu multă fervoare.

Motive diverse au contribuit ca entuziasmul produs de marea întregire a statului să fie diminuat cu timpul, făcând loc unor decepții afine cu disperarea. Comentând primul deceniu postbelic, Mircea Eliade avea să-l echivaleze cu „pierderea beatitudinii, a iluziilor și a optimismului care dominaseră” înainte¹⁴. Era *Întoarcerea din Rai*¹⁵, căderea din ideal, trezirea la o realitate ce nu mai corespundea așteptărilor. Clasa politică s-a dovedit a fi sub nivelul acestora¹⁶, iar noile realități geopolitice prea dure pentru ca lumea românească să nu le simtă presiunea.

Contrastul dintre ceea ce trăiseră românii până de curând și entuziasmul declanșat de realizarea unității de stat, la 1 decembrie 1918, era așa de mare, încât exista impresia că se întâmplase o minune. „În chip aproape miraculos, se întregise țara și spre răsărit și spre apus”, constată un istoric dintre cei mai reticenți în asemenea analize¹⁷. Nu e o remarcă nouă. Scriind chiar o istorie a războiului de întregire, pentru marea sinteză enciclopedică editată de Dimitrie Gusti, un elev al acestuia, Mircea Vulcănescu, o termina cu succinta reflecție despre „norocul românesc”, așa de vădit în timpul marelui război. „Norocul acesta nu trebuie însă înțeles ca un capriciu al întâmplării, sublinia autorul, ci ca un resort ascuns, care împinge toate așezările lumești spre matca firii lor adevărate”¹⁸. El înseamnă totodată și justiție divină, dacă luăm în seamă „un alt chip, mai adânc”, al poporului nostru¹⁹.

¹⁰ Apud George Damian, *Miracolul întregirii*, în „Ziua”, 1 decembrie 2008, p. 8.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Vezi Dan Berindei, *Zi de fericită amintire, firesc aleasă ca zi națională*, în „Ziua”, 1 decembrie 2008, p. 3.

¹³ Ion Țurcanu, *Învățămintele ale Marii Uniri din 1918 cu o privire specială asupra Basarabiei*, în vol. *România din afara granițelor țării – 90 de ani de la întregirea Regatului României*, Iași, 2008, p. 110–111.

¹⁴ *Ibidem*, p. 114.

¹⁵ M. Eliade, *Memorii, 1907–1960*, București, 1997, p. 256.

¹⁶ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 115.

¹⁷ N. Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, ed. V, București, 2007.

¹⁸ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 138.

¹⁹ *Ibidem*, p. 139.

Între această perspectivă și restituția critică a istoriografiei de mai târziu nu trebuie să se vadă un dezacord. Revoluția bolșevică e un fapt ce a permis românilor din Basarabia să se desprindă de Imperiul rus și să voteze unirea cu țara-mamă, la 27 martie 1918, după cum destrămarea Imperiului austro-ungar avea să-i îndrepte în aceeași direcție pe românii din Bucovina (28 noiembrie) și Transilvania (1 decembrie), încheind simbolic un proces multiseclar, marea serie a unității naționale pe care o identificase A. D. Xenopol, spre a rămâne lesne de recunoscut pentru orice istoric atent la idei și fapte deopotrivă.

„Minunea” nu a durat prea mult, fiindcă la 26 iunie 1940, în înțelegere cu germanii (Pactul Ribbentrop-Molotov), sovieticii au somat statul român să abandoneze Basarabia și Bucovina de Nord, zonă pe care au și ocupat-o numaidecât, în condiții nespuse de dramatice pentru autohtoni²⁰. Se poate explica de ce recuperarea acelei zone, peste un an, a fost pentru români și o chestiune de onoare. Satisfacția revanșei a fost scurtă, iar destinul României, după ultima conflagrație mondială, cel impus de sovietici, cu tancurile, unei bune părți a continentului²¹.

Însă marea împlinire națională din 1918 n-a putut fi uitată, căci însemna, cum s-a spus, „afirmarea unui drept și întărirea unui ideal”²², elemente decisive în construcția statului modern.

ROMANIAN UNITY: A LONG-TERM HISTORICAL PROCESS (Summary)

Keywords: Great Union, Treaty of Versailles, 1918.

A century after the Great Union, the national day of Romania entails reflections from various angles, given that this day – contested *ab initio* by some – has fuelled apprehensions continuously, as if one could find in the entire history of this nation a more remembrance-worthy moment than the one when Romanians saw their state unity dream come true.

Beyond the symbolical value of the moment, there is the reality per se, from a historical and ethnocultural perspective, a reality worthy of exploring in any case, a multiple, fecund, inexhaustible reality.

Therefore, from December 1st, 1918 to this point, it has produced an entire array of restitutions – either fragmentary or global – that have included various disagreements, given that some signatory states at the Treaty of Versailles have subsequently maintained a disagreement-filled relation.

²⁰ N. Djuvara, *op. cit.*, p. 245–248.

²¹ *Ibidem*, p. 250–259.

²² G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 139.